

sadalmi rétegre, a parasztra gondol. A középiskolai oktatással alig foglalkozik (szigorúan elítéli a latin tanítását), az egyetemeket pedig egyenesen haszontalanoknak nyilvánítja, mert a nép semmiféle szükségletének sem felelnek meg, legföljebb olyan embereket tanítanak ki, akikre a romlott társadalomnak s a politikai zsarnokságnak van szüksége. Nevetségesnek tartja az egyetemek fölolvasó rendszerét, azzal vádolja a tanárokat, hogy a kritikától féltre, nem merik műveiket kinyomtatni, hanem csak fölolvasni.

Amint a legkevésbé sem absztrakt Tolsztoj regényművészete: amint nagyon egyszerűek s konkrétak az ő etikai elvei: olyan egyszerű, ha mindjárt a maga radikális jellegében meglepő is az ő pedagógiája. Milyen ez a *gyakorlatban*, azt iskolája belső életének rajzmutatja meg. Minden világfelfogásnak más és más iskola felel meg, eszerint alakul a tanítás anyaga s módja, egész szelleme. Tolsztojnak — mint láttuk — megvan a maga sajátos, a mienktől sokban elütő értékelése az életről és világról, a gazdasági és társadalmi viszonyokról, ennek felel meg nevelési ideálja s iskolája is.

Dr. KORNIS GYULA.

A MÁSODIK NEMZETKÖZI ELEMI NÉPISKOLAI KONGRESSZUS PÁRISBAN.*

(Első közlemény.)

Az idén nyáron két nemzetközi iskolaügyi kongresszus volt Párisban. Az egyik hygéniai kongresszus, amely a Grand Palaisban folyt le; a másik az elemi oktatás nagy kérdéseit felölelő kongresszus, amelyet a tanítók szövetségének nemzetközi bizottsága rendezett és amely 1910 augusztus hó 4-én nyílt meg a Sorbonne amfiteátrumában.

Mindkét kongresszuson jelen voltam. Ezúttal azonban az elemi népiskolai kongresszus lefolyását és az ott hozott határozatokat fogom ismertetni azon egyszerű oknál fogva, mert ez a kongresszus közelebb áll hozzám és mert a kongresszus plenáris ülésén a vitában magam is részt vettem. A kongresszus nemzetközi lévén, minden nemzet a maga nyelvén beszélhetett, de francia fordításban át kellett adni az előadás tartalmát. Ebbeli jogommal csupán annyiban éltem, hogy a bevezető pár mondatot magyarul mondtam, míg a többit francia fordításban olvastam föl.

A kongresszus, M. Casès főfelügyelő, Franciaország közoktatásügyi miniszterének kiküldötté elnöklésével folyt le. Oldalán ültek a

* Felolvasás a M. Pæd. Társ. 1910. nov. hó 19. üléséről.

kongresszus bizottságának tagjai: M. Rossignol, elnök; Mme Magni (Olaszország), Mm. Gray (Anglia), Miehe (Németország), Roux (Franciaország) alelnökök; Cnudde és Courrèges, főelődök; Lancée (Hollandia); Skarvig (Dánia), Obst (Csehország), Roussel (Franciaország) titkárok.

A bizottság mögött a következők foglaltak helyet:

- a) Szajna megye és Párizs város kiküldöttjei.
- b) Olaszország, Svédország, Belgium, Bulgária, Románia, Montenegró, Szerbia, Guatemala, Mexikó és az Egyesült-Államok tartományának kiküldöttjei. Magyarországból hivatalosan senki sem volt kiküldve.
- c) A tanító egyesületek kiküldöttjei, akik 420,000 tanítót képviseltek.

d) A nemzetközi bizottság tagjai.

e) Pedagógiai notabilitások, köztük M. Ferdinand Buisson.

A nagy teremben körülbelül 200 idegen, 150 francia delegátus és több százra menő hallgatóság foglalt helyet. A kongresszus külső képének hí leírásával adós maradnék, ha nem említeném meg, hogy a gyűlés helyiségében a Sorbonne amfiteátrumban külön padsorokban foglalt helyet a 24-es gyalogezred zenekara. A zenekar az elnök intézésére rázendítette a Marseillest. Ezzel kezdődött meg a kongresszus.

Az ülést M. Cambier nyitotta meg. Szívesen üdvözölte a kongresszistákat és rövidesen kifejtette a kongresszus programját. Az első kérdés, ugymond, az *iskolakötelezettség*-re vonatkozik, a második a *természettudományok tanítási módjára*. A harmadik kérdés a *tanítóképzés és az iskolai felügyeletet* tárgyalja. Ezt a kérdést röviden így jellemezte Cambier: A tanítónak tökéletes műveltségre van szüksége, hogy fenkölt és kényes hivatását eredménnyel teljesítse. Viszonzásképp oly fizetést kell neki adni, hogy megélhetése biztosítva legyen. Mennél jobban fizetik a tanítót, annál többet lehet tőle követelni. A negyedik kérdés az *iskolán kívüli oktatást* öleli fel, mely az elemi oktatás munkáját egészíti ki.

A most említett kérdésekről abban a sorrendben fogok szólni, amilyenben azokat Cambier felsorolta.

Mindegyik kérdésnél ismertetni fogom a kongresszus előkészítő bizottságának azt a munkálatát, amelyben azok a statisztikai adatok vannak egybegyűjtve, amelyek alapul szolgáltak a kongresszus határozatának. Minthogy azonban az első kérdés: az *iskolakötelezettség* kérdése oly bő anyagot ölel föl, hogy ez egymaga betölti egy felolvasás keretét: most csak az iskolakötelezettségre vonatkozó munkálatot fogom ismertetni és az ismertetés befejeztével csakis e kérdés anyagát fogom összevetni hazai viszonyainkkal, természetesen amennyire hazai viszonyainkra vonatkozó statisztikai adatok rendel-

kezésemre állanak: A többi három kérdésre nézve ezúttal csak a kongresszus határozatait fogom felolvasni; azonban a Pæd. Társ. lapjában — a szerkesztő úr szíves engedelmével — e három határozat előmunkálatait is közölni fogom.

Első kérdés.

Az iskolakötelezettség.

Az első, tudniillik az *iskolakötelezettség* kérdése, — amint most említettem — tulajdonképen konkluziója azokra a kérdésekre beérkezett válaszoknak, illetve statisztikai adatoknak, amely kérdéseket a «Bureau International des Fédérations d'Instituteurs» intézett a kulturállamokban lévő tanító-egyesületekhez. Összesen nyolc pontba foglalta a kongresszust előkészítő bizottság a kérdéseket. E pontok a következők:

I. Az elemi népiskolai statisztika állapota a különböző országokban az elemi oktatás terén elért eredmények szempontjából. Az okok, amelyek hátráltatják a kellő eredményt. Mik volnának a segítő eszközök?

II. Az országukban lévő elemi népiskoláknak van-e hivatalos tantervük?

III. Akad-e egy bizonyos számú olyan tanuló, aki nem végzi el az elemi iskola minden évfolyamát? Ha igen, miben keresendő ennek az oka?

IV. Vezetnek-e országukban olyan statisztikát, amely kimutatja, hogy hány évesek a tanulók osztályonként?

V. Van-e országukban törvényes *iskolakötelezettség*?

VI. Ott, ahol törvény rendelkezik az iskolakötelezettségről: szigorúan hajtja-e végre a törvényt a kormány, az iskolahatóság, a bíróság?

E ponthoz a következő mellékkérdéseket fűzték:

a) Uralkodóvá vált-e országukban az a közvélemény, hogy az iskolakötelezettség kiterjesztessék a gyermek 14 életévéig, azoknak a tanulóknak a kivételével, akik az elemi iskolát azért hagyják el, hogy felsőbb iskolába járjanak.

b) Országukban a tanítók nagy része pártolja-e a 14 életévig tartó iskolakötelezettséget?

c) Mit szólnának ehhez a munkásegyletek?

d) Mi következik abból, hogy kormány, iskolahatóság, bíróság enyhén kezeli az iskolakötelezettségre vonatkozó törvényes rendelkezéseket?

VII. Szigorú-e országukban az iskolakötelezettségről szóló tör-

vény; avagy vannak bennök hézagok és hiányok? Mik ezek a hézagok és hiányok és mik a következményei ezeknek?

E pontnak megint vannak mellékkérdései. És pedig:

a) Szabad e némely tanulónak félnapot mulasztani az iskolában azért, hogy gyárakban, műhelyekben dolgozhassék? Miféle kikötések mellett szoktak ilyen fölmentést engedélyezni?

b) Ha törvényileg mondatnék ki az iskolakötelezettség a gyermek 14 éves koráig, miféle következményei volnának ennek a különféle iparágakban?

VIII. Ha az önök országában nincs iskolakötelezettség; szükségesnek tartja-e ön azt meghonosítani? Mire alapítja ebbeli nézetét? Miképen törekedtek önöknél az iskolakötelezettségről szóló törvényt meghonosítani és mik az elért eredmények?

Ezek tehát az első kérdés pontjai. Most sorra veszem e pontokat.

Hogy a kongresszust előkészítő bizottság az első kérdés első pontjára, hogy mik az elemi oktatás eredménytelenségének okai és mik volnának a segítő eszközök az eredménytelenség elhárítására, — a szükséges adatokat egybegyűjthesse: első sorban meg kellett állapítania, hogy tulajdonképen mi is az elemi népiskola feladata, célja? E tekintetben ugyanis sokféle a fölfogás. Vannak olyanok, akik azt állítják, hogy az elemi iskolának a főcélja az, hogy a tanulót kora erkölcsi életének alapelveivel ismertesse meg, mások meg azt hiszik, hogy föl kell fegyverkezni a tanulót azokkal a szükséges ismeretekkel, amelyeket a szociális élet megkövetel; vannak ismét mások, akik elegendőnek tartják, ha a gyermeket megtanítják gondolkozni és ítélni; a jót a rossztól megkülönböztetni és így tovább. Mindezek azonban abban a hibában leledzenek, hogy elfelejtik, hogy ezeknek a céloknak az elérése nemcsak az iskola munkájától függ. Beleszól ebbe a család, a vallás, a társadalom, sőt az öröklést sem szabad figyelmen kívül hagyni. Rájöttek tehát arra, hogy egyetlen nevelési faktor van, amelynek munkája tisztára az iskolára van utalva és ez: az ismereteknek egy bizonyos mennyisége. Törvény szabja meg az ismeretek mennyiségét, amelyet minden tanulónak az elemi iskola befejeztével el kell sajátítania és pedig tekintettel saját országának műveltségi állapotára.

Megállapították tehát, hogy csakis azok a tanulók sajátították el a törvény előírta nélkülözhetetlen ismereteket, akik az elemi népiskola minden évfolyamát elvégezték; azok pedig, akik csak néhány osztályt jártak, azok a törvény által előírt ismeretelnél kevesebb ismeretekkel hagyták el az iskolát.

Minthogy azonban a bizottság nem rendelkezett kellő statisztiz-

tikai adattal, hogy e tételt, minden kétséget kizáróan, be is bizonyíthassa: kérdést intézett különböző országokhoz, hogy vezetnek-e statisztikát:

a) az elemi iskolába járó mindennapi iskolakötelesek teljes létszámáról?

b) azoknak a mindennapi tanköteleseknek számáról, akik kimaradtak az elemi iskolából azzal a szándékkal, hogy más elemi iskolába nem járnak?

c) azoknak a mindennapi iskolakötelesek számáról, akik az elemi iskola valamennyi osztályát elvégezték és végül

d) arról, hogy mely osztályokat hagyták el azok a tanulók, akik nem járták végig az elemi népiskolát.

A beérkezett válaszokból kitűnt, hogy a b) c) és d) alatt kívánt statisztikát nem vezetik sem Angliában, se Dániában, se Franciaországban, se Norvégiában, se Schweizban. Németország, Csehország nem válaszolt.

Csupán Belgiumról, Bulgáriáról voltak 1905-ből e kérdésekre adataik. Németországról pedig egy 1903-ban megjelent munkából vették az idevágó adatokat. Megállapították, hogy Belgiumban 1.094.000 6—14 éves gyermek közül 290.000 gyermek vagy egyáltalában nem járt iskolába, vagy abból csakhamar kimaradt. Általában korán hagyják el a tanulók az iskolát. Vidéken leggyakrabban a 11-ik életkorban. Nagyon csekély számú növendék végezi az elemi iskola mind az évfolyamát. Belgiumban az elemi iskolának három fokozata van, 6—8., 8—10. és 10—12. életkorig. Bulgáriában négy évig járnak a tanulók az elemi iskolába és a 7-dik életév befejeztével veszik föl a tanulót. Ha összehasonlítjuk a két ország statisztikai adatait, azt látjuk, hogy mindkét országban számosan vannak olyan tanulók, akik csak egy-két osztályt járnak.

Németországban nyolc évig tart a tankötelezettség és így nyolc osztályos az elemi népiskola; de vannak azért helyek, ahol csak hat vagy hét osztályosak. És Németországban mégis nagyon kevés azoknak a száma, akik nem végzik be az elemi iskolát.

Ha már most összevetjük e csekély adatokat, azt látjuk, hogy a legkedvezőbb az eredmény Németországban, ahol az iskolakötelezettség nyolc évig tart; a legrosszabb Belgiumban, ahol a szülőknek a legnagyobb szabadságuk van.

Mint hogy azonban ezek az adatok nem elegendők a kérdés eldöntésére és mert az összehasonlító statisztikát nagyon megnehezíti az, hogy majdnem minden ország más methodust és más terminológiát használ a statisztika gyűjtésében; holott az összehasonlító statisztika első feltétele, hogy egységes legyen a methodus és a termi-

nológia: a bizottság a kongresszusnak elfogadás végett azt javasolta, hogy mondja ki a kongresszus kívánatosnak azt, hogy minden művelt ország az a) b) c) és d) alattiakról statisztikát vezessen, és tegyék meg a szükséges lépéseket a kormányoknál az említett statisztikai adatok megszerzése végett és különösen, hogy megállapíthassák azoknak a gyermekeknek a számát, akik egyáltalán nem járnak iskolába. Ezt a javaslatot — amint alább a határozatok közlésénél látható — a kongresszus el is fogadta.

A II. pontra nézve, t. i. hogy az országokban lévő elemi iskoláknak van-e hivatalos tantervük: szintén hiányosak a beérkezett adatok. Anglia és Norvégia csupán a következő tantárgyakat sorolta föl: anyanyelv, írás, számolás, rajz, természetrajz, fizika, geografia, történelem és polgári jogok ismerete, egészségtan, torra, kézimunka és erkölcsstan. Norvégia kissé részletesebben szól a tantervről, nevezetesen, hogy a földrajzot, fizikát és az egészségtan elemeit, az alkoholizmus veszedelmét a második fokon tanítják, vagyis 10—14 éves korú gyermekek részesülnek e tárgyak oktatásában. Ez sem egészen világos. Kimerítőbb tantervet csupán Luxemburg nagyhercegség, Baden nagyhercegség, Belgium, Franciaország és Amsterdam küldöttek be. Sajnos, itt sincs sok haszna az összehasonlításnak; mert más és más viszonyok uralkodnak ezekben az országokban. Így például Baden nagyhercegségben nyolc évig tart az iskolakötelezettség; Franciaországban és Hollandiában hat évig tart. Belgiumban egyáltalában nincs iskolakötelezettség. Hollandiát most már össze lehetne hasonlítani Franciaországgal, mert egyforma a két országban a tankötelezettség ideje, csak hogy Hollandia nem vezet statisztikát az elemi iskolai tanítás eredményéről. Ezért a bizottság a kongresszusnak azt javasolta, hogy kérje föl a tanító szövetségek nemzetközi bizottságát: *készíttessen a legnagyobb gonddal egy összehasonlító táblázatot a csatlakozott országokban érvényben lévő elemi oktatási tantervekről.* Ezt a javaslatot szintén elfogadta a kongresszus.

Ez volt a második határozat, amelyet alább szintén közölni fogok.

A III. pontra rendkívül lesújtó statisztikai adatok érkeztek be; arra a kérdésre tudniillik, hogy akad-e országukban egy bizonyos számú olyan tanuló, aki nem végzi el az elemi iskolának minden évfolyamát. Ha igen, miben keresendő ennek az oka?

A statisztikai adatokból megállapították, hogy e baj okát részint valamely ország nyomasztó pénzügyi helyzetében kell keresni, hogy nem képes tanköteles gyermekeinek elegendő számú iskolát állítani; részint abban, hogy nem tartják be szigorúan a törvény ama rendelkezését, hogy egy-egy osztályba hány tanulót szabad fölvenni és ezért *zsúfoltság* áll be, és végül a tanulók szüleinek megdöbbentő szegény-

ségében, amelynek a tömérdek iskolamulasztás a folyamánya. Így például Bulgáriában a kis községek 46%-ban egyáltalán nincs iskola; ahol pedig van iskola, ott az iskolaépületek 60%-a nem felel meg a törvényes követelményeknek, kicsinyek a tantermek és elhanyagoltak, úgy hogy a legjobb akarat mellett sem képes a szülők nagy száma tanköteles gyermekeiket iskoláztatni. A szegénység pedig oly nagy, hogy igen sok gyermek csak a rossz táplálkozás, a ruhahiány miatt és azért, mert a szükséges tanszereket nem tudják beszerezni: kénytelen elhagyni az iskolát és vagy munkát keres, vagy pedig csavargó vagy nomád életet folytat.

A zsúfoltságról érdekes adatokat gyűjtöttek Franciaország egyik megyéjéből és Hollandiából. Pedig — és ezt is csak úgy melleleg említem meg — nekünk magyaroknak ezek az adatok nem is föltűnők. Egy megyében ugyanis azt tapasztalták, hogy 509 osztályban 50-nél több tanuló jár egy osztályba, 347-ben 60-nál több, 160-ban 70-nél több, 80-ban 80-nál több, 35-ben 96-nál több, 16-ban 100-nál több, 9-ben 110-nél több, 11-ben 120-nál több, tehát összesen 1167 osztályba 50-nél több tanuló jár egy-egy osztályba. Természetesen tiltakoztak az ellen, hogy 50-nél többet vegyenek föl az egyes osztályokba és kérték, hogy az iskolák fejlesztésére szükséges fedezetről gondoskodjanak.

Hollandiában a népisk. törvény kimondja, hogy 41 beírt tanuló létszámán alúl egy tanító alkalmazandó; 41—90-ig kettő, 91—145-ig három s. i. t. Átlag 50 tanulóra esik egy tanerő. De azért itt is megtörténik, hogy 50-nél többet is fölvesznek egy-egy osztályba.

Az iskolamulasztásokról Belgiumból, Franciaországból és Hollandiából érkeztek be adatok. Belgiumban az iskolamulasztások %-a nyáron sokkal nagyobb, mint télen. Vannak községek, ahol 70—80% a mulasztás és viszont vannak iskolák, amelyekbe télen a tanulók 70—80% jár, míg nyáron alig jár oda egy tucat gyermek. Rendesen november 15-én jönnek és március 15-én távoznak. Az egész három-négy év alatt a faluhelyeken lakó gyermekek nagy száma úgyszólván csak három-négy hónapig jár rendszeren iskolába.

Franciaországban 4.416,170 iskolaköteles gyermek közül 3.603,636 tanuló volt beírva 67,724 elemi iskolába 1907 december 1-én. Ezek közül:

440,636	legalább 20 napot mulasztott
252,846	“ 40 “ “
165,419	“ 60 “ “
107,140	“ 80 “ “
68,360	“ 100 “ “
111.739	“ 110 “ “

Hollandiában kitünő statisztikát vezetnek a mulasztásokról, havonként jegyzik az egész országban a mulasztott napok számát és százalékát. 1903-ban például a tanulók 100 fél iskolanapból átlag 6·39 félnapot mulasztottak. Itt is a szegénység az iskolamulasztás főoka. A szegény szülők napszámba küldik tanköteles gyermekeiket részint gyárakba, részint gazdaságba és egyéb helyekre.

A szegénység miatt sehol sem éri el az iskolamulasztás azt a fokot, amit a Bulgáriára vonatkozó adatok feltüntetnek. Némileg Chicagóban vannak hasonló viszonyok, ahol 5000 gyermek rendszeresen éhezik és másik 10,000 rendkívül mostohán táplálkozik. Természetes, hogy ezek növelik az iskolamulasztás számát. Ebből pedig azt a tanulságot vonják le, hogy nincs nagyobb ellensége az iskolabajárásnak — a szegénységnél, a hiányos táplálkozásnál.

De vissza is élnek az iskolabajárás alól való fölmentésre vonatkozó törvénnyel. Így, Hollandiában a törvény a járási tanfelügyelőnek megadja a jogot, hogy olyan 11 éves és 11 éven felüli iskolás-gyermekeket legfőlebb hat hétre fölmenthet az iskolabajárás alól, akik az utolsó félévben nem maradtak ki törvényellenesen. Ezzel aztán a gazdálkodó nép erősen visszaél. Mintegy 450,000, 11 és 11 éven felüli gyermek járt Hollandiában az iskolába 1907-ben. Ezek közül öt-hat hétig föl volt mentve: 16,192.

*

Az elemi iskola eredménytelenségére azonban nagy befolyással van az is, hogy nagyon különböző társadalmi állású szülők gyermekei és különböző korú gyermekek kerülnek össze egy-egy osztályba, akiknek testi és lelki fejlettségük nagyban különbözik egymástól. A fejletlenebb gyermekek nem tudván lépést tartani a többivel, visszamaradnak és kölöncei az osztálynak. Ezért vették föl a

IV. pontot, amelyben kérdést intéznek, hogy vezetnek-e országukban, Lipcse mintájára, olyan statisztikát, amely kimutatja, hogy hány évesek a tanulók osztályonként? Lipcsében például az első osztályba járó 2350 fiú közül 245 magasabb korú a kelletténél. Van köztük 7—8 éves 221, 8—9 éves 20 és 9—10 éves 3, sőt 10—11 éves is 1. E kérdésre csupán Amsterdamból, Christianiából, Sofiából Amerikából, Bostonból, New-Yorkból és Philadelfiából érkeztek adatok. E helyeken mindenütt vannak egy-két évvel visszamaradt tanulók az osztályban. E visszamaradásnak okát a tanítás metódusán kívül: a sok iskolamulasztásban, a nyomorúságban, a tanulóknak iskolán kívül való foglalkoztatásában, a zsúfolt osztályokban, az iskolaépületek rossz elhelyezésében és a gyermekek különböző szellemi képességeikben keresik. Vannak ugyanabban az osztályban olyan tanulók,

akik az öregebbekkel szemben is könnyebben fogják föl a tanulni valót és ezek a nehéz fölfogásúak a közös munkaidőt az iskolában a leggyakrabban a maguk részére foglalják le.

Hogy tehát orvosoltassék az a baj, hogy a növendékek nagy száma nem fejezi be valamennyi osztályt: a bizottság azt javasolta, mondja ki a kongresszus, hogy szükség van:

1. Az iskolakötelezettséget kimondó szigorúan végrehajtott törvényre.
2. Az iskolábajárás megkönnyítésére; iskolai ebédre és a szegény gyermekek fölruházására.
3. Az iskolaköteles korban lévő gyermekek tökéletes eltiltására minden ipari munka alól.
4. Pontos megállapítására a növendékek azon számának, amelyeket ugyanaz a tanító egyszerre taníthat,
5. Hogy az iskolaépületek a törvényes követelményeknek megfeleljenek.
6. A növendékek elkülönítésére, szellemi képességük szerint.

A kongresszus ezt a javaslatot is elfogadta. Ez volt a harmadik határozat.

Az V. pontra nézve, hogy van-e országukban törvényileg kimondva az iskolakötelezettség: úgyszólván mindenünnen igenlő válasz érkezett. Csupán Belgium válaszolt tagadólag. Schweiz érdekes adatokkal illusztrálja az iskolakötelezettséget a különböző kantonokban. Hat kantonban hat évig tart a mindennapi iskolakötelezettség és két évig az ismétlő tanfolyam (hetenként két félnap), nyolc kantonban hét és hét kantonban nyolc évig, három kantonban nyolc-kilenc évig, két kantonban kilenc évig tart az iskolakötelezettség. A szorgalmi idő 6—10 hónapig tart, kivéve a hegységekben.

A VI. pontban öt kérdés van arról, hogy ott, ahol törvény van az iskolakötelezettségről, ott szigorúan hajtják-e végre az iskolakötelezettségről szóló törvényt; kívánják-e az iskolakötelezettség kiterjesztését a 14 életévig; mellette vannak-e a kiterjesztésnek a tanítók, mi a véleménye a munkásegyleteknek az iskolakötelezettség kiterjesztéséről és a törvény lanyha kezelésének mik a következményei. Az első kérdésre Anglia és Norvégia azt válaszolták, hogy szigorúan hajtják a törvényt végre; Bulgária és Hollandia panaszkodnak e tekintetben. Bulgária védekezik is azzal, hogy kevés az iskolája, hát kénytelen elnéző lenni. A második kérdésre Anglia, Franciaország és Norvégia azt válaszolták, hogy a közvélemény mellette van az iskolaköteles kor 14. évig való kiterjesztésének. Bulgária szintén óhajtaná, de hivatkozik arra, hogy csak 30 év óta önálló, független ország és így nincs módja a szükséges iskolákat felállítani, de azért

már megtette a szükséges intézkedéseket e célból. Hollandiában a nép nem törődik az iskolakötelezettséggel. Schweiz nemsokára mindenütt behozza a nyolc éves iskolakötelezettséget. Franciaországban és Norvégiában a tanítók és az egyesületek az egyes év mellett foglaltak állást. Hollandia tanítóegyesületei is programjukba vették a 14 életévig tartó iskolakötelezettséget. A belgiumi munkásegyletek is emellett harcolnak. Franciaországban is. Érdekes, hogy a hollandiai munkásszövetség 1891-ben tartott kongresszusán azt határozta, hogy mindenáron azon vannak, hogy a tanköteles kor a 14 életévig kiterjesztessék, mert akkor remélhető, hogy az olesó gyermeknapszám megszűnik és a munkások bére emelkedik. Anglia panaszkodik, hogy bár szigorúan hajtják végre a törvényt, de mert a törvény megengedi, hogy 12 éves korban fölmenthetik a tanulót, nem eléggé hatályos. Angliában 40,000-en felül vannak 12 éves korú gyermekek a textiliparnál alkalmazva, akik félnapig az iskolába járnak, a másik félnapot a gyárban töltik. Schweizban a lakosság foglalkozását tekintetbe veszik a törvény végrehajtásánál. Így például a hegységekben nyáron nagyon kurtára szabják a szorgalomidőt, vagy megengedik, hogy a felsőbb osztályos tanulók ez időben egyáltalán ne járjanak iskolába.

Az iskolakötelezettségről szóló törvény lanyha kezelésének köszönhető, hogy például Franciaországban a fiatal emberek 3%-a analfabéta és 15—20%-ának kevés tanultsága van. Schweizban a rendszer iskolabajárás elhanyagolásának a következményét akkor tapasztalják, amikor a 19 éves rekrutát alávetik a köteles vizsgának.

A bizottság ezek alapján a következő javaslatot terjesztette a kongresszus elé:

«A kongresszus, tekintettel arra, hogy az angol, a belga, a holland, a norvég és a bolgár tanítók az elemi oktatásra nézve a gyermekkor 6—14 évig terjedő szakát itélik szükségesnek és tekintettel arra, hogy Németországban és Schweizban a kormány szintén ez életszakot tartja fontosnak, hogy eléressék az elemi iskola célja, azon óhajának ad kifejezést, hogy a tanító egyesületek legyenek rajta, hogy kormányaik törvényben mondják ki a 14. életévig terjedő iskolakötelezettséget és hogy nemzetközi bizottság támogassa ezt az igyekezetet.»

A kongresszus a javaslatot elfogadta. Ez a negyedik határozat.

A VII. pont három kérdésére csak a harmadikra jött válasz, tudniillik, miféle következményei volnának az egyes iparágaknál annak, ha az iskolakötelezettség a 14. életkorig tartana. Hollandiában egy bizottság tette tanulmány tárgyává a munkáviszonyokat és arra az eredményre jutott, hogy az iparnak a 12 éves gyermek igazi munkájára nincs szüksége. Ezt különösen a textiliparnál tapasztalták.

A tanoncoknak itt fölvételi vizsgát kell tenniök és ezeket a vizsgákat jó eredménnyel csak a 13-ik évükben képesek letenni. Vannak gyárosok, akik szövőgyáraikba csakis 14 éves gyermekeket vesznek föl. A fűrészgégyárakban 16 éves fiúkat vesznek föl. Az esztergályosok 13—14 éves gyermekeket fogadnak. A bőriparnál 15 éven alul nem veszik föl a fiúkat. Szeszgyárakban 16 éven alul nem alkalmaznak senkit. Vasgyárakban, gépgyárakban, hajógyárakban csak 16 éves fiúkat fogadnak. Ácsok, kőművesek, bádogosok, kőfaragók, festők egyáltalában nem használhatnak 16 éven alul lévő fiúkat. Általában az a nézet uralkodik, hogy fiatalabb gyermekeket csak kifutóknak lehet a műhelyekben használni. Nyomdáknál és könyvkötőknél sem használhatnak a munkára 13 $\frac{1}{2}$ —14 éves gyermekeknél fiatalabbat.

Mindebből az következik, hogy ha az iskolaköteles kor a gyermek 14. életévéig tartana: az iparra semmiféle hátránnyal nem járna. Különben Schweizban 30 év óta törvény tiltja, hogy 14 éven aluli gyermeket nem szabad napszámba fogadni. Anglia, Franciaország és Hollandia abban a véleményben van, hogy a felnőtt munkások béremelkedni fog, ha eltiltják az olcsó gyermekmunkát.

A VIII. pontra nem érkezett válasz. Ebből az következik, hogy természetesnek tartják, hogy minden országban törvényileg biztosítottassék a tankötelezettség. Valószínűleg Belgium is végre meghozza e törvényt.

*

Ezzel az iskolakötelezettségről szóló első főkérdés ki van merítve. Amint említettem, a plenáris ülésen részt vettem a vitában és a következő előterjesztést tettem:

Bármily elismeréssel vagyok is a kongresszust előkészítő bizottságnak valóban értékes munkálatáért, de kénytelen vagyok rámutatni, hogy nagyon hézagosak azok az adatok, amelyeket a különböző országok elemi népoktatás-helyzetéről és viszonyáról az elért eredmény szempontjából állítottak egybe. De hézagosnak találok a segítő eszközökre vonatkozó javaslatokat is.

Ilyen nagy és rendkívül fontos kérdésnek az eldöntésére nem tartom elegendőnek egy pár országról szóló adatok egybegyűjtését (bár megengedem, hogy sok tekintetben a tanítóegyesületek a hibásak, hogy nem feleltek mindannyian a kérdésekre), de olyan általánosak a főkérdések, hogy ezekre a feleletet egy kis utánjárással könnyen megszerezhetette volna a kongresszust előkészítő bizottság. Arról, hogy vezetnek-e statisztikát a tankötelesekről vagy sem, nem elég megkérdezni Angolországot, Dániát, Norvégiát, Schweizot, Németországot és Csehországot, hanem Európának minden kultur-országát meg kel-

lett volna kérdezni. Mindenesetre sokkal értékesebb lett volna, ha minden országból, sőt Amerikából is közölték volna az adatokat 1. a tankötelezettségről, 2. annak végrehajtásáról, 3. egy-egy osztály tanulóinak törvényes létszámáról, 4. az ingyenes népoktatásról, 5. szegény gyermekek déli ebédjéről és fölruházásáról, 6. arról, hogy az elemi népiskolai tanulók hány percentje nem mehet buktatás miatt felsőbb osztályokba, 7. az analfabéta tankötelesek kimutatásáról országonként, 8. a szorgalmi időről és így tovább: mert csak ezek alapján lehetett volna konkrét javaslatokat tenni az elemi népoktatás nagyobb eredményét célzó segítő-eszközökre.

Az első kérdés 4. pontjának végén ott vannak a javaslatok, amelyek megszüntetnék a hiányokat; hát akkor minek az V., VI., VII., VIII. pont? Hiszen a segítő eszközök épen e pontokban felsorolt bajokból folynak.

Nézetem az, hogy a kongresszusnak már nem kellene adatokat gyűjteni arra, hogy az elemi népoktatás eredményének fokozására megtalálja a segítő módokat. Hisz oly bő tapasztalat áll e tekintetben rendelkezésünkre, hogy a kongresszus egész bátran és határozottan kimondhatja:

1. A tankötelezettségről és szigorú végrehajtásáról minden országnak saját jól fölfogott érdekében sürgősen kellene törvényt hoznia.

2. Minden község, amelyben legalább 30 tanköteles van: tartozik iskolát állítani, Ha nincs hozzá anyagi ereje, az állam joga és tiszte iskolát állítani.

3. Elemi népiskolákban nem szabad buktatni; mert a tankötelezettségből folyik, hogy (például) a tanulóknak 12 éves koráig kell a mindennapi iskolába járni, tehát hadd menjen előre, hiszen a legfontosabb nemzeti tárgyak csak a felsőbb osztályokban vannak.

4. Ingyenesnek kell lenni a népoktatásnak mindenütt, csupán csekély beíratási díjat tartozzanak befizetni a tehetősebb tanulók, amely összegből minden elemi népiskola mellé ifjúsági könyvtárak szervezendők.

5. Szegény gyermekek részére ingyen ebéd és ruha adandó. Erre törvénnyel kötelezendők az iskolafentartók.

6. Iskolaorvosi intézmény léptetendő életbe a falusi népiskolákban is.

7. Az egyes osztályokba járó tanulók létszámának maximuma megállapítandó törvénnyel.

8. A szorgalomidő a városi és falusi népiskolákban a lakosság szociális viszonyainak figyelembevételével szabályozandó,

9. és ehhez mérten egy maximális és minimális tanterv állapítandó meg.

10. A tanköteles gyermekek elfiltandók a rapszamba menéstől.

11. A tanulók intellektuális tehetségük szerint beosztandók az egyes osztályokban.

A kongresszus elnöke kedvezően fogadta előterjesztésemet és exkuzálta a kongresszust előkészítő bizottságot, hogy adataik hézagosak. Ezután a bizottság javaslatait és az ezekre vonatkozó indítványokat a kongresszus elé terjesztette határozathozatal végett.

Az elfogadott határozatok.

Első kérdés.

A) Az elemi iskolai statisztika állapota a különböző országokban az eredmények szempontjából.

a) Az iskolakötelezettség szükségessége. Az okok, melyek miatt nem eredményes ott, ahol törvény mondja ki. Segítő eszközök és módok.

Határozatok.

A) Minden művelt országban kívánatos, hogy iskolai statisztika vezettség,

a) az elemi iskolákba járó mindennapi iskolakötelesek teljes számáról,

b) azoknak a mindennapi iskolaköteleseknek teljes számáról, akik kimaradtak az elemi iskolából azzal a szándékkal, hogy más iskolába nem járnak,

c) azoknak a mindennapi iskolaköteleseknek számáról, akik az elemi iskola összes osztályait elvégezték,

d) arról, hogy mely osztályokat hagyták el azok a tanulók, akik nem járták végig az elemi iskolát.

B) A kongresszus felhívja a bizottsághoz csatlakozott tanító egyesületeket, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket a kormányoknál az említett statisztikai adatok megszerzése végett és különösen, hogy megállapítsák azoknak a gyermekeknek a száma, akik egy iskolába sem járnak.

C) A kongresszus felkéri a tanítószövetségek nemzetközi bizottságát: készítessen a legnagyobb gondjal egy összehasonlító táblázatot a csatlakozott országokban érvényes elemi oktatási tantervekről.

D) Hogy orvosoltassék az a baj, hogy a növendékek nagy száma nem fejezi be az összes osztályokat, szükség van :

1. Az iskolakötelezettséget kimondó szigorúan végrehajtott törvényre.

2. Az iskolábajárás megkönnyítésére szolgáló eszközökre : iskolai ebédre és a szegény gyermekek felruházására.

3. Az iskolakötelezes korban levő gyermekek tökéletes felmentésére minden egyéb munka alól.

4. Pontos megállapítására a növendékek azon számának, amelyet ugyanazon tanító egyszerre taníthat.

5. Az iskolaépületek törvényszerű elhelyezésére.

6. A növendékek elkülönítésére, szellemi képességük szerint.

E) A kongresszus, tekintettel arra, hogy az angol, a bolgár, a belga, a holland és a norvég tanítók az elemi oktatásra nézve a gyermekkor 6—14. évig terjedő szakát tartják szükségesnek és tekintettel arra, hogy Németországban és Svájcban a kormány szintén ezt az időszakot tartja fontosnak, hogy eléressék az iskola célja, azon óhajának ad kifejezést, hogy a tanítóegyesületek legyenek rajta, hogy kormányaik törvényben mondják ki a 14-ik életévig terjedő tan-kötelezettséget és hogy a nemzetközi bizottság támogassa ezt az igyekezetét.

F) A kongresszus óhajtja, hogy Anglia és más országok iparúzó helyiségeiben a félnapos rendszer megszüntettségük.

G) Tekintettel arra, hogy az egyes országokban közzétett statisztika azt mutatja, hogy a munkások bére ott, ahol nincs olcsón kapható gyermekmunka : emelkedik; a kongresszus elhatározza, hogy felkéri a munkástársulatokat, hogy segédkezzenek a nemzetközi bizottságnak a gyermekek munkájának korlátozására irányuló törekvésében és követeljék a 14-ik életévig terjedő iskolakötelezettséget.

KÖRÖSI HENRIK.